

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Методичні рекомендації
до практичних занять для студентів другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 053 «Психологія»

Електронне видання

Харків – 2024

УДК 376.051.3(072)

О-75

Рецензенти:

О. І. Проскурняк – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки і психології та інклюзивної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

О. В. Милославська – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної психології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 6 від 19 березня 2024 року)*

О-75 **Основи** інклюзивної освіти : методичні рекомендації до практичних занять для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» [Електронне видання] / уклад. О. В. Гуляєва. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. – (PDF 28 с.)

Методичні рекомендації складено для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти відповідно до ОП «Психологія». В методичних рекомендаціях подано тематику лекцій, практичних занять, питання для обговорення, творчі завдання, запитання для самоконтролю, рекомендована література, перелік інформаційних ресурсів для опанування дисципліни.

УДК 376.051.3(072)

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2023

© Гуляєва О. В., уклад., 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
1.1. ПРИНЦИПИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ЇЇ УМОВАХ.....	6
1.2. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У НАВЧАННІ ЯК СУБ'ЄКТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	7
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД СЕМІНАРСЬКО-ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ».....	8
РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ	19
3.1. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ.....	19
3.2. ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ОЦІНКИ ЗДОБУТКІВ ПРОГРАМОВИХ ВИМОГ ЗДОБУВАЧІВ	21
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ.....	23
ДОДАТАКИ.....	24

ВСТУП

За даними Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України та Пенсійного фонду України станом на 01 січня 2021 року, в Україні 2,7 млн осіб мають інвалідність, у тому числі 163,9 тис. дітей з інвалідністю. Порівняно з 2015 роком численність дітей цієї категорії збільшилася на 5 відсотків.

Інтегруючись до європейської спільноти, Україна намагається вирішувати проблеми, які пов'язані з інвалідністю в правовій, соціальній та економічній площинах. Найбільш успішною така активність проявляється саме в правовому аспекті. На сьогодні нормативно-правова база щодо людей з інвалідністю нараховує понад півсотні документів, які регулюють їх соціальне положення. У зв'язку з цим слід звернути особливу увагу на Постанову Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів» (№ 1545 від 12.10.00 р.), головною метою якої є надання дітям з інвалідністю можливості, незалежно від характеру і причин їхньої інвалідності, найбільшої участі в соціальному і економічному житті шляхом оволодіння ними певним обсягом знань, умінь і навичок, розвитку їхньої особистості в умовах спеціально організованого навчально-виховного процесу, органічно поєданого з іншими формами реабілітації та інтеграції в суспільство. Незважаючи на перехід до нових освітніх концепцій і технологій, які ґрунтуються на ідеях гуманізації та цінності особистості, проблема навчання означеної категорії залишається складною.

Пріоритетним напрямком державної освітньої політики України в навчанні дітей з інвалідністю стало впровадження інклюзивної освіти, яка визначається як частина загальної освіти, що передбачає доступність освіти для всіх, пристосування до різних потреб усіх дітей, що забезпечує доступ до освіти дітей з інвалідністю. Сучасна парадигма інклюзивної освіти виходить не тільки з ідеї створення умов навчання для дітей означеної категорії, з процесу їхньої соціалізації, а й створення інклюзивного освітнього середовища.

Інклюзивне освітнє середовище вимагає від фахівців, включених до складу команди психолого-педагогічного супроводу, високого рівня професійної компетентності, вільного володіння професією та орієнтацією в суміжних видах діяльності, готовністю постійно розвиватися та підвищувати свій професійний рівень.

Психологічний супровід дитини з особливими освітніми потребами являє собою діяльність психолога, спрямовану на створення комплексної системи психологічних умов, що забезпечують успішне перебування кожної дитини в конкретному освітньому середовищі. Психолог в інклюзивному середовищі сприяє розвитку соціальних умінь і навичок дітей

з особливими освітніми потребами, допомагає сім'ям, педагогам, іншим учасникам освітнього процесу взаємодіяти з дітьми цієї категорії. На жаль, у навчальних закладах працюють фахівці, які не достатньо володіють знаннями у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Отже, актуальність навчальної дисципліни зумовлена соціальним запитом суспільства щодо готовності психологів до діяльності в умовах інклюзивної освіти, оволодіння ними низкою професійних компетенцій та особистісних якостей, необхідних для роботи.

Мета засвоєння дисципліни полягає в ознайомленні з головними принципами інклюзивної освіти та реалізації світового досвіду в українському суспільстві; з організацією інклюзивного навчання в навчальному закладі; з індивідуально-психологічними особливостями учнів з особливими потребами в навчанні та особливостями їхньої адаптації до навчання.

Основні завдання вивчення дисципліни:

- здатність застосовувати знання у практичній діяльності, що пов'язана з організацією, психолого-педагогічним супроводом дітей з особливими освітніми потребами;
- здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення, зокрема, серед учасників освітнього процесу інклюзивного класу;
- здатність до розуміння закономірностей і особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами та володіння базовими знаннями щодо використання міжнародної класифікації функціонування обмеження життєдіяльності та здоров'я для визначення особливих освітніх потреб.

Кількість кредитів: 3 кредити.

Загальна кількість годин: 90 годин.

Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, студенти повинні досягти таких результатів навчання:

- **вміти робити** психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій;
- **вирішувати** етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності;
- **застосовувати** отримані знання в практичній діяльності психолога в умовах інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

РОЗДІЛ 1.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Засвоєння курсу «Основи інклюзивної освіти» передбачає аудиторні (лекційні та практичні заняття) і самостійну роботу здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти.

1.1. Принципи інклюзивної освіти та організація навчального процесу в її умовах

Тема 1. Функції та принципи інклюзивної освіти в освітньому середовищі

Поняття інклюзії та інклюзивної освіти. Етапи розвитку інклюзивної освіти. Категорія «інвалід», «особа з інвалідністю», «людина з обмеженими можливостями здоров'я», «дитина з особливими освітніми потребами в навчанні». Функції інклюзивної освіти: правова, виховна, соціалізація, освітня та економічна. Особливості інклюзивної освіти.

Тема 2. Законодавчі основи отримання освіти дітьми з особливими освітніми потребами

Загальна декларація прав людини. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти. Конвенція про права дитини. Всесвітня декларація про освіту для усіх. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю. Саламанська декларація. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. Інчхонська декларація. Закон України «Про освіту». Постанови Кабінету міністрів України.

Тема 3. Принципи організації освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти

Універсальний дизайн інклюзивного освітнього середовища. Індивідуальна програма розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Технологія навчання та оцінювання результатів в інклюзивній освіті.

Тема 4. Сутність та особливість психолого-педагогічного супроводу в адаптаційний період входження осіб з особливими освітніми потребами в освітнє середовище

Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах (на прикладах українських навчальних закладах). Формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами в освітньому середовищі.

Тема 5. Зарубіжний досвід інклюзивної освіти

Впровадження інклюзивної освіти в США та Канаді. Досвід впровадження інклюзивної освіти в країнах ЄС.

1.2. Психологічні аспекти дитини з особливими потребами у навчанні як суб'єкта інклюзивної освіти

Тема 6. Психічний, фізичний та фізіологічний розвиток дитини з особливими освітніми потребами

Концепція психічного розвитку дитини. Екзогенні та ендогенні чинники розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Сензитивні періоди та кризи. Порушення розвитку дитини: особливості та види.

Тема 7. Особливості роботи із дітьми з порушеннями

Категорії дітей з ООП. Загальні стратегії супроводу та рекомендації щодо навчання дітей з порушенням зору, слуху, СДУГ, мовленнєвого розвитку, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, порушення спектра РАС.

Тема 8. Індивідуальний підхід та соціалізація дитини з особливими освітніми потребами

Поняття «соціалізація особистості». Класифікація факторів соціалізації. Роль родини та ставлення батьків до дитини з інвалідністю.

Тема 9. Активні форми роботи психолога з учасниками процесу інклюзивного навчання.

Тренінги для педагогічних працівників. Тренінги для батьків дітей з ООП. Тренінг для дітей з ООП з метою входження до соціуму.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД СЕМІНАРСЬКО-ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»

Практичне заняття № 1

Функції та принципи інклюзивної освіти в освітньому середовищі.

Питання для обговорення

1. Сутність та зміст поняття «інклюзивна освіта».
2. Функції інклюзивної освіти.
3. Головні принципи та завдання інклюзивної освіти.
4. Зміст понять «інвалід», «людина з інвалідністю», «людина з обмеженими можливостями здоров'я», «дитина з особливими освітніми потребами у навчанні».

Творчі завдання для самостійної роботи

1. Визначте відмінності наявного традиційного та інклюзивного освітнього процесу.
2. Проаналізуйте переваги інклюзивної освіти для різних учасників освітнього процесу.
3. Наведіть конкретні приклади ситуацій виключення, сегрегації, інтеграції та інклюзії у навчанні дітей з особливими освітніми потребами.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке інклюзія та інклюзивна освіта?
2. Скільки виділяють етапів процесу зміни громадської думки щодо людей з інвалідністю? На якому етапі зараз знаходиться Україна?
3. Що означає «виключення» по відношенню до дітей з особливими освітніми потребами?
4. Що означає «сегрегація» по відношенню до дітей з особливими освітніми потребами?
5. Що означає «інтеграція» по відношенню до дітей з особливими освітніми потребами?
6. Що означає «інклюзія» по відношенню до дітей з особливими освітніми потребами?
7. Які види дітей з особливими освітніми потребами виділяють?
8. Які функції інклюзивної освіти ви знаєте?
9. В чому полягають переваги інклюзивної освіти порівняно з традиційною освітою?
10. Які терміни вважають недоцільними в умовах сучасної гуманістичної парадигми розвитку інклюзивної освіти?

Література

1. Гуляєва О. В. Чинники психологічного благополуччя у студентів з обмеженими можливостями здоров'я : дис. ... к. психол. н.: 19.00.01 / ХНУ імені В. Н. Каразіна, м. Харків, 2018. 207 с. URL: https://psychology.karazin.ua/1819news/Diss_oct/Diss_Guliaeva.pdf
2. Інклюзивне навчання / МОН України: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
3. Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. Акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. С. 68–77.
4. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва та ін.; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ, 2011. 235 с.
5. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
6. Швед М. Основи інклюзивної освіти : підручник. Львів : Український католицький університет, 2015. 360 с.

Практичне заняття № 2

Законодавчі основи отримання освіти дітьми з особливими освітніми потребами

Питання для обговорення

1. Міжнародні документи ООН у сфері інклюзивної освіти.
2. Законодавча база України щодо забезпечення прав дітей з особливими освітніми потребами у навчанні.

Творчі завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте основні здобутки законодавства України щодо забезпечення прав осіб з особливими освітніми потребами на інклюзивну освіту.
2. Проаналізуйте основні правові документи щодо впровадження інклюзивної освіти в Німеччині.
3. Опишіть значення громадського руху як ключового фактору розвитку інклюзивної освіти в Італійській Республіці.
4. Визначте основний зміст положень Закону «Про освіти осіб з ООП» (IDEA) у США.
5. Проаналізуйте правові та нормативні документи організації інклюзивної освіти в Республіці Польща.
6. Проаналізуйте функції та роль установ, що діють у Королівстві Швеції для психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами.
7. Проаналізуйте законодавчу базу організації інклюзивної освіти в Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.
8. Опишіть форми інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами в Королівстві Бельгії.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть основні міжнародні документи ООН, в яких закріплюються права дітей з особливими освітніми потребами на освіту?
2. У чому полягає інноваційність Саламанкської декларації як міжнародного документа щодо інклюзивної освіти?
3. Які декларації міжнародних форумів у сфері інклюзивної освіти існують?
4. Які законодавчі документи України щодо забезпечення прав осіб з особливими освітніми потребами на інклюзивну освіту ви знаєте?
5. Проведіть аналіз динаміки чисельності людей з інвалідністю, закладів спеціальної освіти та закладів загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням впродовж останніх років в Україні (регіоні).

Література

1. Інклюзивне навчання: офіційні засади інклюзивної освіти в Україні / МОН України : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
2. Інклюзивне навчання: статистичні дані / МОН України : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>
3. Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. Акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. С. 68–77.
4. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник/ А. А. Колупаєва та ін. ; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ, 2011. 235 с.
5. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ Агентство «Україна», 2019. 300 с.
6. Саламанкська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text

Практичне заняття № 3

Принципи організації освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти

Питання для обговорення

1. Універсальний дизайн освіти. Принципи універсального дизайну.
2. Особливості застосування універсального дизайну в інклюзивному освітньому середовищі.
3. Індивідуальна програма розвитку дитини з особливими освітніми потребами як документ реалізації індивідуальної освітньої траєкторії.
4. Технології індивідуалізації освітнього процесу.
5. Технології спільного викладання.
6. Технології подолання навчальних і поведінкових труднощів.
7. Технології адаптації освітнього процесу.
8. Технології оцінювання результатів інклюзивного навчання.

Творчі завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте загальні рекомендації щодо організації просторово-фізичного інклюзивного освітнього середовища для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, для дітей з порушеннями зору, для дітей з інтелектуальними порушеннями.

2. Заповніть індивідуальну програму розвитку в розділі «Наявний рівень знань та умінь учня», затверджену Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 15 серпня 2011 року № 872 (Додаток А).

3. Наведіть приклади і проаналізуйте технології навчання та оцінювання в інклюзивній освіті.

Запитання для самоконтролю

1. Який зміст поняття «універсальний дизайн у сфері освіти»?
2. Що таке «індивідуальна програма розвитку» дитини з особливими потребами?
3. У чому полягають особливості складання індивідуальної програми розвитку?
4. У чому полягають особливості вивчення потенційних можливостей і потреб дитини під час розробки індивідуальної програми розвитку?
5. Наведіть приклади технологій індивідуалізації освітнього процесу?
6. Наведіть приклади технологій спільного викладання?
7. Наведіть приклади технологій подолання навчальних і поведінкових труднощів?
8. Наведіть приклади технологій адаптації освітнього середовища?
9. У чому полягає сутність оцінювання учнів з особливими освітніми потребами?

Література

1. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : науково-методичний посібник / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. Вид. доповн. та переробл. Київ : Видавнича група «Атопол», 2011. 274 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
2. Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання : навчально-методичний посібник. Ніжин : Видавництво ПП Лисенко М.М., 2012. 102 с.
3. Колупаєва А., Таранченко О. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів : навчально-методичний посібник. Київ : «АТОПОЛ», 2010. 96 с.
4. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ Агентство «Україна», 2019. 300 с.
5. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами : методичний посібник / за заг. ред. Н. Софій. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 66 с.
6. Універсальний дизайн в освіті : посібник / за заг. ред. Н. З. Софій. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 76 с.

Практичне заняття № 4

Сутність та особливість психолого-педагогічного супроводу в адаптаційний період входження осіб з особливими освітніми потребами в освітнє середовище

Питання для обговорення

1. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами.
2. Роль та задачі практичного психолога в процесі психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.
3. Додаткові освітні послуги.
4. Проблема формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами.
5. Функції психолога як члена команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Творчі завдання для самостійної роботи

1. Запропонуйте алгоритм здійснення супроводу психологом під час навчання дитини з особливими потребами.
2. Розробіть програму психологічної підтримки родини, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами.
3. Запропонуйте програму або конкретні психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги, спрямовані на поліпшення процесу розвитку та соціалізації дитини з особливими освітніми потребами (Додаток Б).

Запитання для самоконтролю

1. З якою метою здійснюється психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами?
2. Яка роль психолога в процесі психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими потребами?
3. Як ви розумієте сутність «додаткових освітніх послуг»?
4. Що входить до переліку психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг?
5. У чому полягає сутність і зміст напрямків формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами?

Література

1. Гуляєва О. В., Милославська О. В., Богдановський С. О. Взаємозв'язок особистісних особливостей та соціально-психологічної адаптації студентів з інвалідністю // Адаптаційні можливості дітей та молоді : збірник наукових праць XIV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 205-річчю зі дня заснування Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, 15–16 вересня, 2022). Одеса, 2022. С. 36–40. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/13190>
2. Інклюзивний ресурсний центр: досвід проекту / за заг. ред. Н. Софій. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 76 с.
3. Основи інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва та ін.; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ, 2011. 235 с.

4. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ Агентство «Україна», 2019. 300 с.
5. Серія навчальних матеріалів (тренінгові модулі) / за заг. ред. О. Красюкової-Еннз, Ю. Найди, М. Сварника, О. Софія. Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні». Київ : СПД-ФО Парашин І. С., 2011. 248 с.

Практичне заняття № 5 **Зарубіжний досвід інклюзивної освіти**

Питання для обговорення

1. Досвід впровадження інклюзивної освіти в Італійській Республіці.
2. Впровадження інклюзивної освіти: досвід Республіки Австрії.
3. Принципи та мережа закладів інклюзивної освіти в Королівстві Бельгії.
4. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в Королівстві Швеції.
5. Впровадження інклюзивної освіти Федеративною Республікою Німеччина.
6. Досвід впровадження інклюзивної освіти у Фінляндській Республіці.

Творчі завдання для самостійної роботи

1. Проведіть порівняльний аналіз інклюзивної освіти країни ЄС та України. Результати надайте у вигляді таблиці (таблиця 2.1).
2. Проведіть порівняльний аналіз психолого-педагогічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами в закладах вищої освіти України та країн ЄС, США, Канади.
3. Надайте переваги і недоліки інтегрованого та інклюзивного навчання у закладах освіти в закордонних країнах.

Таблиця 2.1

Порівняльний аналіз інклюзивної освіти країни ЄС та України

<i>Компонент інклюзивної освіти</i>	<i>Країна ЄС</i>	<i>Україна</i>
<i>законодавча база</i>		
<i>універсальний дизайн освіти</i>		
<i>індивідуальна програма розвитку</i>		
<i>технології освітнього процесу</i>		
<i>психолого-педагогічний супровід</i>		
<i>додаткові освітні послуги</i>		
<i>толерантність до дитини з особливими освітніми потребами</i>		

Запитання для самоконтролю

1. Окресліть перспективні напрями розвитку інклюзивної освіти в Україні, враховуючи досвід США (IDEA, Закон «Про освіту осіб з ООП», 1990 р.) та країн Європейського Союзу.

2. Як ви бачите розвиток психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в Україні, враховуючи досвід США та країн Європейського Союзу?

3. У чому полягає психолого-педагогічний супровід студентів з особливими освітніми потребами в закладах вищої освіти України? Проблеми та шляхи вирішення?

Література

1. Гуляєва О., Милославська О. Соціальна сміливість як чинник психологічної готовності студентства до тьюторства щодо студентів з інвалідністю // Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2022. № 18. С. 58–64. DOI: <https://doi.org/10.35619/prapr.v1i18>
2. Гуляєва О., Милославська О., Богдановський С. Чинники соціально-психологічної адаптації до процесу навчання у вищих навчальних закладах студентів з обмеженими можливостями здоров'я // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». 2023. № 75. С. 4. DOI: <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2023-75-04>
3. Казачінер О. С. Інклюзивна освіта в англomовних країнах. Харків : Видавнича група «Основа», 2018. 79 с.
7. Колупаєва А., Таранченко О. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів : навч.-метод. посіб. Київ : АТОПОЛ, 2010. 96 с.
4. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ Агентство «Україна», 2019. 300 с.
5. Серія навчальних матеріалів (тренінгові модулі) / за заг. ред. О. Красюкової-Еннз, Ю. Найди, М. Сварника, О. Софія. Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні». Київ : СПДФО Парашин І. С., 2011. 248 с.

Практичне заняття № 6

Психічний, фізичний та фізіологічний розвиток дитини з особливими освітніми потребами

Питання для обговорення

1. Основні етапи розвитку дитини.
2. Характеристика детермінант розвитку дитини: зовнішніх та внутрішніх.
3. Зміни та модифікації у вікових періодах розвитку.
4. Порушення психофізичного розвитку та їх види.

Творчі завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте категорії дітей з особливими освітніми потребами за різними класифікаційними ознаками. Результати надайте у вигляді таблиці (таблиця 2.2).

Класифікація ознак категорій дітей з особливими освітніми потребами

<i>Класифікаційні ознаки</i>	<i>Категорії дітей особливими освітніми потребами</i>
<i>Особливості психофізичного розвитку</i>	
<i>Особливості опанування освітньої діяльності</i>	
<i>Особливості встановлення контактів із соціальним середовищем</i>	
<i>Особливості розвитку внаслідок впливу соціального середовища</i>	

2. Розкрийте зміст ключових позицій МКФ-ДП (Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків). Узагальнення надайте у вигляді таблиці (таблиця 2.3).

Ключові позиції кваліфікатора МКФ-ДП

<i>Позиція</i>	<i>Зміст</i>

Запитання для самоконтролю

1. Що означає поняття «розвиток дитини»?
2. Що означає поняття «сензитивний період розвитку» дитини?
3. Що таке кризові періоди розвитку дитини?
4. У чому полягає зміст поняття «психологічна норма»?
5. Що означає загальне стійке недорозвинення?
6. Чим характеризується затриманий розвиток?
7. Що таке ушкоджений і дефіцитарний розвиток?
8. Види викривленого та дисгармонійного розвитку?

Література

1. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ Агентство «Україна», 2019. 300 с.
2. Про затвердження перекладу Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.05.2018 № 981. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/moz-zatverdiv-pereklad-mizhnarodnoi-klasifikacii-funkcionuvannja>
3. Сергєєнкова О., Столярчук О., Коханова О., Пасєка О. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Практичне заняття № 7

Особливості роботи із дітьми з порушеннями

Питання для обговорення

1. Загальні рекомендації щодо розвитку та навчання дітей з порушеннями зору і слуху.
2. Загальні рекомендації щодо розвитку та навчання дітей з синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю (СДУГ).
3. Загальні рекомендації щодо розвитку та навчання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату.
4. Загальні рекомендації щодо розвитку та навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку і затримкою психічного розвитку (ЗПР).
5. Загальні рекомендації щодо розвитку та навчання дітей з розладами аутичного спектра (РАС).

Творчі завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте зміст основних напрямків і перспектив корекційно-розвиткової роботи психолога з дитиною з різними порушеннями.

Запитання для самоконтролю

1. Якими є особливості навчання дітей з порушеннями зору та слуху?
2. У чому полягають особливості розвитку дитини з синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю?
3. Які є основні види порушень опорно-рухового апарату у дітей?
4. У чому полягає зміст поняття «затримка психічного розвитку»?
5. Розкрийте зміст поняття «інтелектуальні порушення»?
6. Дайте визначення поняттю «розлад аутичного спектра»? Які основні характеристики розладу?

Література

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
2. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва та ін.; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ, 2011. 235 с.
3. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ Агентство «Україна», 2019. 300 с.
4. Швед М. Основи інклюзивної освіти : підручник. Львів : Український католицький університет, 2015. 360 с.
5. Psychological Analysis of Manifestations of Nonverbal Intelligence of Senior Pre-Schoolers in the Context of Inclusive Education / Kolbasova K., Omelchenko I., Kobulchenko V., Huliaieva O., Vovchenko O. // Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment. 2023. Vol. 1, № 2. P. 87–96. DOI: <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2023.11.02.3>

Практичне заняття № 8

Індивідуальний підхід та соціалізація дитини з особливими освітніми потребами

Питання для обговорення

1. Поняття «соціалізація особистості».
2. Класифікація факторів соціалізації.
3. Роль родини та ставлення батьків до дитини з інвалідністю.

Творчі завдання для самостійної роботи

1. Надайте характеристику психологічних стадій, які проходять сім'ї у сприйнятті дитини з особливими освітніми потребами. Узагальнення надайте у вигляді таблиці (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Стадії сприйняття родиною дитини з особливими освітніми потребами

<i>Назва стадії</i>	<i>Зміст</i>	<i>Роль/завдання психолога</i>
<i>Розгубленість і страх</i>		
<i>Стан шоку</i>		
<i>Депресія</i>		
<i>Психічна адаптація</i>		
<i>Вмотивована поведінка</i>		

2. Складіть план бесіди психолога з родиною, яка виховує дитину з особливими потребами.

Запитання для самоконтролю

1. Що означає поняття «соціалізація дитини з особливими освітніми потребами»?
2. Які етапи соціалізації дитини з особливими освітніми потребами можна виділити?
3. Якою є роль родини в процесі соціалізації дитини з особливими освітніми потребами?
4. Назвіть психологічні стадії, які проходить родина у сприйнятті дитини з особливими освітніми потребами?
5. Які існують соціально-психологічні умови соціалізації дитини у закладі освіти?

Література

1. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ Агентство «Україна», 2019. 300 с.
2. Сергєєнкова О., Столярчук О., Коханова О., Пасєка О. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.
3. Тарабасова Л. Г. Соціалізація особистості дитини в контексті дошкільної освіти // Гілея: науковий вісник, 2015. Вип. 10. С. 217–219.
4. Швед М. Основи інклюзивної освіти : підручник. Львів : Український католицький університет, 2015. 360 с.

Практичне заняття № 9

Активні форми роботи психолога з учасниками процесу інклюзивного навчання

Питання для обговорення

1. Тренінг для педагогічних працівників.
2. Тренінг для батьків дітей з особливими освітніми потребами.
3. Тренінг для дітей з особливими освітніми потребами з метою входження до соціуму.

Творчі завдання для самостійної роботи

1. Розробити тренінг для педагогічних працівників. Визначити мету, описати структуру, хід роботи, тривалість.
2. Розробити тренінги для батьків дітей з особливими освітніми потребами. Визначити мету, описати структуру, хід роботи, тривалість.
3. Розробити тренінг для дітей з особливими освітніми потребами з метою входження до соціуму. Визначити мету, описати структуру, хід роботи, тривалість.

Запитання для самоконтролю

1. Які основні методи використовують психологи в процесі психолого-педагогічного супроводу?
2. На що повинні бути спрямовані тренінги з метою корекції поведінки та особистісних проявів дитини з особливими освітніми потребами?

Література

1. Панасенко Е., Сурчилова С. Соціально-психологічний тренінг в системі підготовки майбутніх практичних психологів закладів освіти: принципи та стратегії побудови програм // Молодь і ринок. 2018. №6(161). С. 6–11. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.136840>
2. Психологічний супровід інклюзивної освіти : методичні рекомендації / за заг. ред. А. Г. Обухівська. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.
3. Серія навчальних матеріалів (тренінгові модулі) / за заг. ред. О. Красюкової-Еннз, Ю. Найди, М. Сварника, О. Софія. Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні». Київ : СПД-ФО Парашин І. С., 2011. 248 с.

РОЗДІЛ 3.

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ

Методами контролю в курсі «Основи інклюзивної освіти», що дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання є поточний контроль і підсумковий контроль.

Поточний контроль проводиться викладачем на практичних заняттях з дотриманням вимог об'єктивності, систематичності, індивідуального підходу. Завданням поточного контролю є перевірка рівня засвоєння студентами знань, умінь та навичок з навчальної дисципліни. Основною функцією поточного контролю є забезпечення зворотного зв'язку між викладачем та студентами у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу, забезпечення управління навчальною мотивацією студентів. Поточний контроль проводиться:

1) у формі усного або письмового (тестові питання закритого типу) опитування, що сприяє опануванню логічним мисленням, виробленню і розвитку навичок аргументувати, висловлювати та відстоювати власну думку відповідно до професійної спрямованості;

2) у формі практичної перевірки, що передбачає оволодіння системою практичних професійних умінь та навичок.

Підсумковий контроль – це форма контролю засвоєння здобувачем вищої освіти теоретичного та практичного матеріалу з навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти», що проводиться як контрольний захід. Підсумковий контроль передбачає тестовий контроль, що здійснюється на платформі Moodle.

3.1. Критерії оцінювання навчальної діяльності здобувачів

Поточний контроль є обов'язковим, знання здобувачів вищої освіти оцінюються на кожному занятті (з кожної теми). Основне завдання поточного контролю – перевірка рівня підготовки здобувачів вищої освіти до виконання конкретної роботи. Поточний контроль здобувачів вищої освіти здійснюється постійно протягом семестру відповідно до критерії оцінювання (таблиця 3.1).

Критерії та норми оцінювання знань, умінь і навичок здобувачів

Рівень навчальних досягнень	Критерії та норми оцінювання
1	2
Початковий рівень	<p>Під час практичних занять здобувач демонструє низький рівень активності, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> • володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, фактів без зв'язку між ними; • здобувач усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності на занятті, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні «так» чи «ні», може самостійно знайти в відповідь у тексті лекції.
Середній рівень	<p>Під час практичних занять здобувач демонструє середній рівень активності, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> • володіє початковими знаннями дисципліни, знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його відповідно до запитання чи пояснень викладача; • слабо орієнтується у поняттях, визначеннях, самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі. Здобувач розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати події, ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою, самостійно відтворює більшу частину матеріалу, вміє застосовувати знання під час практичного відтворення за алгоритмом, користуватися додатковими джерелами.
Достатній рівень	<p>Під час практичних занять здобувач демонструє достатній рівень активності, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> • правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії та методики, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними, вміє наводити свої власні приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; • за допомогою викладача може скласти план роботи, виконати його і правильно оформити, самостійно користуватися додатковими джерелами, правильно використовувати термінологію, скласти прості таблиці, схеми. Знання здобувача досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює навчальний матеріал, вміє аналізувати, робити висновки; • відповідь його повна, логічна, обґрунтована, однак із деякими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати матеріал для практичного використання і захистити його положення.

1	2
Високий рівень	<p>Під час практичних занять здобувач демонструє високий рівень активності, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> • володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних умовах, ситуаціях; • може визначати тенденції та суперечності процесів; • робить аргументовані висновки, практично оцінює окремі методичні аспекти, явища, процеси, самостійно визначає мету власної діяльності: розв'язує творчі завдання, може сприймати іншу позицію як альтернативну, знає суміжні дисципліни.

3.2. Орієнтовні питання для оцінки здобутків програмових вимог здобувачів

На підсумковий семестровий контроль виносяться питання, ситуаційні завдання тощо, що передбачають перевірку розуміння здобувачами вищої освіти програмного матеріалу дисципліни в цілому та рівня сформованості відповідних компетентностей після опанування курсу.

1. Інклюзивна освіта в Україні: визначення, завдання та функції.
2. Терміни, які вважаються недоцільними в умовах сучасної гуманістичної парадигми інклюзивної освіти.
3. Історія та перспектива інклюзивної освіти в Україні.
4. Основні міжнародні та українські законодавчі документи, що закріплюють права на освіту дітей з ООП.
5. Світовий досвід реалізації інклюзивної освіти: досвід США, Франції, Німеччини, Італії, Великої Британії.
6. Основні принципи взаємодії вчителя із дітьми з ООП.
7. Характеристика та функції членів психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП.
8. Додаткові освітні послуги: психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття.
9. Роль батьків у команді психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП.
10. Завдання та функції тьютора в системі інклюзивної освіти.
11. Поняття «універсального дизайну в сфері освіти».
12. Принципи побудови «Індивідуальної програми розвитку».
13. Індивідуальна програма розвитку (ІПР) дитини з ООП як документ реалізації індивідуальної освітньої траєкторії.
14. Види адаптації освітнього процесу.
15. Поняття «розвиток людини» та характеристика етапів розвитку.
16. Зовнішні та внутрішні чинники розвитку людини.

17. Зміни у вікових періодах розвитку.
18. Поняття «порушення розвитку дитини».
19. Види дизонтогенезу.
20. Класифікація психофізичних порушень розвитку людини.
21. Класифікації ознак ООП в українській освіті.
22. Поняття «соціалізація дитини з ООП».
23. Фактори та етапи соціалізації дитини з ООП.
24. Роль родини в соціалізації дитини з ООП.
25. Соціально-психологічні та соціально-економічні умови успішної соціалізації дитини з ООП в соціумі.
26. Особливості навчання та розвитку дітей з порушенням зору.
27. Особливості навчання та розвитку дітей з порушенням слуху.
28. Особливості навчання та розвитку дітей з порушенням мовлення.
29. Особливості навчання та розвитку дітей з порушенням опорно-рухомого апарату.
30. Особливості навчання та розвитку дітей з порушенням аутичного спектра.
31. Сутність педагогічного оцінювання учнів з ООП.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: <http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr/>
2. Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України: <http://psychology-naes-ua.institute/>
3. Офіційні сайти періодичної літератури:

Назва журналу	Офіційний сайт
Особлива дитина: навчання і виховання	http://ojs.csnukr.in.ua/
Науковий вісник УМО. Серія: педагогіка	http://umo.edu.ua/
Вісник серія «Психологія» ХНУ імені В. Н. Каразіна	https://periodicals.karazin.ua/psychology/

4. Офіційні сайти державних та міжнародних установ:

Назва	Офіційний сайт
Верховна Рада України	www.portal.rada.gov.ua
Кабінет Міністрів України	www.kmu.gov.ua
Міністерство освіти і науки України	www.mon.gov.ua

5. Інклюзивне навчання / МОН України: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>

6. Інклюзивне навчання: статистичні дані / МОН України: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>

7. Про затвердження перекладу Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.05.2018 № 981 [Електронний ресурс]. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/moz-zatverdiv-pereklad-mizhnarodnoi-klasifikacii-funkcionuvannja>

8. Саламанкська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text

ДОДАТКИ

Додаток А

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ

1. Період виконання _____

2. Загальні відомості про учня:

прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) _____

дата народження _____

повне найменування закладу загальної середньої освіти, в якому навчається учень

рік навчання _____

клас навчання _____

контактні номери телефонів батьків (інших законних представників) для термінового зв'язку

3. Відомості про особливості розвитку учня (особливі освітні потреби, стан здоров'я, фізичний і мовленєвий розвиток, когнітивна, емоційно-вольова сфери та навчальна діяльність):

№	Дата	Короткий зміст	Джерело інформації

4. Наявний рівень знань і вмінь учня:

Наявний рівень знань, вмінь і навичок: знає, вміє, володіє, розуміє, застосовує (самостійно/несамостійно)	Опис труднощів: інтелектуальних, функціональних (сенсорних, моторних, мовленєвих), фізичних, навчальних	Потреби: працювати над..., розвивати, формувати, вчити

5. Додаткові освітні та соціальні потреби учня (додаткова підтримка асистента вчителя, супровід соціальним працівником, робота з вчителем-дефектологом, вчителем логопедом тощо)

Так (зазначити потреби)

Ні

6. Психолого-педагогічна допомога, що надається під час проведення у позаурочний час корекційно-розвиткових занять:

Найменування заняття	Фахівець, який проводить заняття	Місце проведення заняття	Дата проведення заняття	Періодичність

7. Характеристика учня:

Сфера розвитку	Стисла характеристика	Заплановані дії	Очікувані результати/уміння
Емоційно-вольова			
Фізична			
Когнітивна			
Мовленнєва			
Соціальна			

8. Навчальні предмети (у разі, коли потенційні можливості учня не дають змоги засвоїти навчальну програму, що призводить до необхідності розроблення адаптованої або модифікованої програми)

№	Навчальний предмет	Програма	
		адаптована	модифікована

Звільнення від окремих навчальних предметів:

Так (зазначити предмет/предмети)

Ні

9. Адаптація (необхідне підкреслити)

Пристосування середовища: доступність, інтенсивність освітлення, зменшення рівня шуму в класі, приміщення для усамітнення, інше

Психолого-педагогічна адаптація: збільшення часу на виконання завдань, чергування видів діяльності, виконання завдань за зразком, вид та частота релаксації, використання засобів концентрації уваги, інше _____

Необхідне спеціальне обладнання:

Так (зазначити)

Ні

10. Індивідуальний навчальний план:

Індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма розробляються відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня.

Індивідуальний навчальний план визначає перелік предметів та кількість годин для їх вивчення.

Навчальний предмет _____

Цілі навчання	Зміст	Педагогічні технології, спрямовані на досягнення мети	Оцінювання знань, які засвоїв учень за рік/півріччя

11. Джерела інформації в процесі розроблення індивідуальної програми розвитку:

- ✓ Висновок психолого-медико-педагогічної консультації
- ✓ Попередня індивідуальна програма розвитку
- ✓ Батьки/опікуни
- ✓ Учень
- ✓ Інше _____

12. Члени групи з розроблення індивідуальної програми розвитку:

Прізвище, ім'я, по батькові	Найменування посади	Підпис

13. Узгодження індивідуальної програми розвитку з:

- 1) батьками/законними представниками:
 прізвище, ім'я, по батькові батьків/законних представників

Підпис _____ дата _____

- 2) учнем у разі, коли йому виповнилося 16 і більше років

Підпис _____ дата _____

14. План консультування батьків/законних представників у процесі розроблення/виконання індивідуальної програми розвитку:

Дата	Мета	Відповідальна особа

15. Моніторинг стану розвитку учня та його навчальних досягнень:

Сфери розвитку/начальні предмети	Строки проведення моніторингу			
	Протягом першого півріччя навчального року	Після закінчення першого півріччя навчального року	Протягом другого півріччя навчального року	Після закінчення другого півріччя навчального року

 найменування посади директора
 загальноосвітній школи

_____ підпис

_____ ініціали, прізвище

_____ 20 ____ р.

{Порядок доповнено додатком згідно з Постановою КМ № 588 від 09.08.2017}

Додаткові освітні послуги відповідно до особливих потреб дитини

<i>Категорії бенефіціарів</i>	<i>Додаткові освітні послуги</i>
Діти з порушенням інтелектуального розвитку	
Діти з затримкою психічного розвитку	
Діти з порушенням слуху	
Діти з порушенням зору	
Діти з порушенням мовлення	
Діти з порушенням опорно-рухомого апарату	
Діти з емоційними (афективними) розладами та порушеннями в поведінці	
Діти з труднощами в навчанні, не обумовленими обмеженими можливостями	

Електронне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Гуляєва Олена Володимирівна

ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Методичні рекомендації
до практичних занять для студентів другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 053 «Психологія»

Коректор *Л. Є. Стешенко*
Комп'ютерна верстка *В. В. Савінкова*

Підписано до розміщення 19.03.2024. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 1,74. Обсяг 0,369 Мб. Зам. № 33/24.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна